

مبثی در باب طراحی:

عوامل گرمی یا نشاط و رخوت یا سردی در مقیاس شهری

نویسنده: فرزاد افرامیان فرناد - کارشناس ارشد معماری

مقدمه:

احساس گرمی (نشاط) و سردی (رخوت) به لحاظ روانی و بیولوژیک در شرایط خاصی تداعی می‌گردد که عوامل آنرا به عنوان عامل‌های گرم یا سرد می‌توان بازشناخت. در معماری و هنرهای بصری بیشتر با رنگها از این بابت آشنا هستیم. در این مطلب ابتدا سعی شده تا مجموعه شرایط تداعی کننده گرمی و سردی را به استناد منابع مختلف مورد بررسی قرار داده، سپس بر اساس شرایط ذکر شده به شناخت عوامل گرم و سرد بپردازیم. این شناخت به ما کمک می‌کند تا معیار و ابزاری متفاوت جهت بررسی چیدمانها و جانمایی‌ها در مقیاس‌های مختلف طراحی داشته باشیم.

مقصود از گرمی و سردی:

طبق تحقیقات به عمل آمده در مبثی از علم روانشناسی که با عنوان روانشناسی احساس و ادراک مطرح است، ادراک گرمی و سردی تنها در برابر حرارت و برودت پدید نمی‌آید، بلکه به لحاظ روانی و بیولوژیک، شرایط و موضوعات دیگری نیز وجود دارند که بیانگر مفاهیم گرمی و سردی هستند. این شرایط و موضوعات گاهی بصورت تجربه ادراکی بوده، مثلا هنگام قرار گیری در برخی مکانها یا صحبت با برخی افراد یا دیدن رنگها یا حتی خوردن برخی غذاها، احساس سردی و رخوت و یا احساس گرمی و نشاط به ما دست می‌دهد. گاهی نیز عناصر یا موضوعاتی تداعی کننده یا تمثیلی از مفاهیم سردی و گرمی می‌باشد. از نمونه‌های ساده و ملموس این تداعی و تمثیل می‌توان به اصطلاحات زیر اشاره نمود:

شخصیت گرم، گرمای محبت، کانون گرم، کلام گرم، گرم کار شدن، حوادث گرم، دلگرمی، طبع گرم، چانه گرم و... روابط سرد، چهره سرد، آموزش سرد، نگاه سرد، مدیریت

سرد، دلسردی، سرد مزاجی، محبت سرد، حافظه سرد، جنگ سرد، قوانین سرد و...

شناخت عوامل سرد و گرم:

عوامل سرد و گرم را می‌توان از طریق نشانه‌های (ادراکی - روانی - رفتاری) ناشی از تأثیر آنها شناسایی نمود. با در نظر گرفتن موارد و موقعیت‌هایی که بیانگر مفاهیم گرمی و سردی می‌باشند و مطابق آنچه از منابع پزشکی، روانشناسی و هنر جمع آوری گردیده، علائمی که موجب تداعی، نمود و بروز این مفاهیم می‌شوند در شش سرفصل و به ترتیب زیر بیان می‌گردد:

- ۱- درک حسی حرارت یا برودت
- ۲- تمایل یا عدم تمایل به فعالیت و بیداری
- ۳- وجود یا فقدان روابط انسانی و اجتماعی
- ۴- برانگیختگی یا فقدان هیجانان و احساسات
- ۵- علائم رفتاری
- ۶- علائم بیولوژیک

نشانه‌های گرمی بشوند، عوامل گرم بوده، و موضوعات، شرایط و عناصری که در افراد موجب بروز برخی نشانه‌های سردی بشوند، عوامل سرد هستند.

برخی عوامل گرم و سرد در مقیاس شهری:

توجه به این نکته ضروری است که عوامل نام برده شده در این مبحث لزوماً و در همه جا دارای مفهوم ثابت نیستند و در مقیاس شهر، عوامل مختلفی دست به دست هم می‌دهند تا کیفیتی را ارائه نمایند که در مجموع و از برآیند همه عوامل فضای گرم یا سرد شکل می‌پذیرد.

لازم به ذکر است که گرم بودن یا سرد بودن یک المان (عنصر) و یا فضا دلیل بر مطلوب یا نا مطلوب بودن آن نیست. بلکه هرکدام از این موارد کیفیاتی را دارند که در جای خود کاربرد خواهد داشت. مهم اینست که آگاهانه این کیفیتهای را ایجاد و از آن بهره‌گیری نمائیم.

■ انسان (مردم، جمعیت، نموده‌های نژادی، فرهنگ: رفتار، لباس، گفتار، نحوه تعامل اجتماعی، خلق و خو)

توجه به انسان در گستره شهر بعنوان یکی از مهمترین عوامل که بودنش موجب گرمی و نبودش موجب سردی فضای شهر می‌گردد حائز اهمیت است. بودن انسان همراه با حرکت، صدا، تفکر و تعامل بوده و به معماری و شهر دلیل و معنی می‌بخشد و بر همین اساس عواملی که می‌توانند مردم را به سوی خود فراخوانی کنند دارای ارزش ویژه هستند. از طرفی دیگر فرهنگ عمومی نقش کلیدی دارد زیرا بسیاری از خصلتهای گرم و سرد در وجود مردم و جامعه نهفته است. علایق مردم برای حضور در شهر و پرسه زنی یا تمایلات آنها برای تعاملات اجتماعی، نحوه لباس پوشیدن و

علائم تاثیر پذیری از عوامل گرم: حس گرما، میل به فعالیت، نشاط، هیجان، افزایش توجه و دقت، سرعت عمل، زرنگی، زود فهمی، برانگیختگی، تحول، فعالیت جمعی، تجمع کردن، تعامل انسانی یا اجتماعی، میل به برقراری ارتباط، تمایل به بیداری، بی‌تابی، اشتها، سرعت غیر معمول در حرکات و گفتار، سرعت در بهم زدن پلکها، تعرق، عطش، سرخی پوست و تندى نبض، بروز احساساتی نظیر شادی و شغف، خشم، اندوه.

علائم تاثیر پذیری از عوامل سرد: حس سرما، آرام گرفتن و منفعل شدن، بی‌توجهی به موضوعات، خلوتی، فقدان ارتباطات انسانی یا اجتماعی، متروک بودن، دل‌مردگی، گوشه‌گیری، مردم‌گریزی، بی‌حرکی، یکنواختی، بی‌میلی، خواب‌آلودگی، کم‌حوصلگی و کسلی، خلق‌گرفتگی، دل‌تنگی، رنگ‌پریدگی، خمیازه، لرز، ضعف عمومی بدن، کندی حرکتها.

نکته: برخی عوامل سرد یا گرم ممکن است فقط یک نشانه از نشانه‌های فوق را داشته باشد.

بر اساس علائم فوق الذکر می‌توان عوامل گرم و سرد را اینگونه توصیف نمود:

موضوعات، شرایط و عناصری که در افراد موجب بروز برخی

رنگ‌های دلخواه، نحوه مصاحبت و میزان گشاده رویی، تعداد اعیاد و مراسم که با تعاملات اجتماعی همراه است و... نشانه‌هایی از پتانسیل‌های گرمی و سردی در اجتماع است.

■ اقلیم (آب و هوا، عوارض طبیعی)

تأثیر اقلیم را از دو منظر مختلف می‌توان در نظر گرفت: یکی آب و هوا و دیگری عوارض طبیعی. عامل آب و هوا به لحاظ برودت و حرارت و رطوبت در اقلیم‌های مختلف مؤثر است. برخی شرایط آب و هوایی به دلیل هماهنگی با زیست انسان جاذب سکونت بوده و تراکم بیشتری را به نسبت مکان‌هایی که شرایط سخت دارند به خود اختصاص می‌دهند. ولی تأثیر عوارض طبیعی از جنبه‌های مختلف قابل بررسی است، از طرفی بعضی عوارض طبیعی بعنوان عوامل گرم بنیادین در شکل‌گیری شهر یا روستا بوده‌اند. مانند کوه که جان پناه مردم بوده است و یا همچون آب که موجب اقامت مردم و آبادانی شده است و یا همچون جنگل و دریا، که رزق آنها را فراهم آورده است. و در مواردی عوامل گرم اقلیمی مثل آبخیز و جنگل و کوه و دریا آنقدر قدرتمند بوده‌اند که صرف نظر از اقامت کنندگان دائم موجب جذب بازدیدکنندگان و جهانگردان از اقصی نقاط گشته‌اند. از طرفی دیگر تأثیر اقلیم در نحوه شکل‌گیری شهر یا روستا است. در اقلیم کوهستانی نحوه شکل‌گیری شهر بسیار متفاوت از اقلیم مسطح همچون دشت و کویر است. وجود کوه با پرسپکتیوهای متنوع در جهات مختلف و دید به پائین دست از عوامل گرم در شکل‌گیری محسوب می‌شوند. در این حالت نمای پنجم خانه‌ها و حتی شهر نیز معنی پیدا می‌کند که شهرهای مسطح از آن بی بهره هستند و در جایگزین آن غالباً از عوامل مصنوع بهره می‌گیرند.

■ فضاهای شهری (معاور، میادین، پارکها، فضاهای باز و بسته عمومی)

فضاهای شهری در صورت پرداخت و طراحی مناسب از عوامل گرم هر شهر محسوب می‌گردند و می‌توانند محل ظهور فعالیت‌های جمعی و تعامل اجتماعی باشند. این فضاها در بخش محورهای حرکتی و میادین برای تبدیل شدن به عامل گرم یا سرد بسیار وابسته به ماهیت بدنه‌های خود هستند. اگر این بدنه‌ها ماهیت سرد داشته باشند (مثل دیوارهای بسته و طولانی) دارای ماهیت سرد و اگر دارای کاربریهای گرم (که ذکر خواهد گردید) باشد، دارای ماهیت گرم خواهند بود. در برخی موارد فضاهای شهری می‌توانند در شرایط مختلف از ماهیت سرد به گرم یا بالعکس تغییر نمایند. مثلاً بازارهایی مانند بازار تهران در طول روز یک فضای پر انرژی و کاملاً گرم شهری است و در هنگام شب به واسطه تعطیل و خلوت بودن یک فضای کاملاً سرد محسوب می‌شود.

■ کاربریها:

کاربریها می‌توانند دارای ماهیت سرد یا گرم باشند. کاربریهای صنعتی و کارگاهی در حوزه سرد و کاربریهایی مانند فرهنگی، آموزشی و تفریحی در حوزه گرم هستند. در مورد کاربری تجاری بسته به نوع مشاغل این ماهیت تعیین می‌گردد. مشاغل گرم، حرفه‌هایی هستند که برای عموم جالب توجه می‌باشند، مثل رستوران‌ها، بوتیک‌ها، کتابفروشی‌ها و سوپر مارکت‌ها و مشاغلی چون: آهنگری، نجاری و الکتریکی دارای ماهیت سرد می‌باشند.

کاربری مسکونی نیز ماهیتی دوگانه داشته و بستگی به نحوه ترکیب شدن با سایر کاربریها دارد. مثلاً مناطقی که فقط دارای

پیرامون خود قادر به شکل دادن یک فضای غنی شهری را دارند.

■ سیمای شهری (طبقات، نما، رنگ، روشنایی، تزئینات و علائم شهری، خط آسمان)

سیمای شهری از کنار هم قرار گرفتن پارامترهای متفاوتی شکل می‌یابد که بخشی از آنها قابل طراحی و برخی اجبار قانونی یا اقلیمی دارند. بنا بر این باید به آن بعنوان یک کلیت نگریست. مسئله تعداد طبقات و فاصله ساختمانها و عرض گذر در حالات روشنایی و نور و سایه و پرسپکتیو مؤثر است. و اگر آنرا با مسئله نما و تزئینات و رنگ در معماری و محیط بیامیزیم، به تابلویی نقاشی دست می‌یابیم که با اضافه یا کم شدن هر عامل ممکن است کمپوزیسیون (ترکیب بندی) آن کاملا در هم بریزد. این کمپوزیسیون در برخی شهرها بسیار جاذب و گیرا و لذت بخش و گرم است و در برخی یکنواخت و کسالت بار و سرد. توجه داشتن به سطوح بدنه شهر از موضوعاتی است که در فرهنگ

کاربری مسکونی می‌باشند غالباً دارای محورهای خلوت و بدون جنب و جوش و فاقد تعامل اجتماعی هستند. از طرف دیگر در مناطقی که کاربری مسکونی از آن حذف می‌شود، پتانسیل جمعیت و روح زندگی در آن کمرنگ می‌گردد. بنا بر این ترکیب مناسب و به اندازه کاربری مسکونی با کاربریهای تجاری و فرهنگی و تفریحی و آموزشی می‌تواند در شکل گیری فضای گرم محلات و مناطق شهری کارساز باشد.

■ حرکت (مبدأ و مقصد، پیاده، اتومبیل، کالسکه، دوچرخه، آب، باد)

حرکت با دو مشخصه مبدأ و مقصد شناخته می‌شود، و به دلیل تغییرات مکانی و پرسپکتیویته، می‌تواند جالب و سرگرم کننده باشد. انواعی از حرکت مثل پیاده روی، دوچرخه سواری، درشکه و کالسکه سواری به عنوان تفریح و عاملی آرامش بخش شناخته می‌شوند. هر کدام از انواع روشهای حرکت و جابجایی برای تبدیل شدن به عامل گرم شهری، نیازمند به شرایطی هستند. مثلاً برای پیاده روی نیاز به طراحی پیاده راه و ایجاد انگیزه‌های بصری مثل زیبایی‌های طبیعی یا وجود مشاغل گرم در طول مسیر می‌باشد. یا برای دوچرخه سواری شهرهای مسطح امکان بهتری نسبت به شهرهای کوهستانی دارند.

حرکت و سفرهای شهری را از جنبه دیگری نیز می‌توان بررسی کرد. برخی سفرهای شهری حالت پراکنده و گسترده دارند و برخی دیگر بصورت متمرکز و با مبدأ و مقصد خاص می‌باشند که این نقاط ایستگاهی فضاهای گرم شهری را شکل می‌دهند. مانند پایانه‌های اتوبوس و تاکسی و دهانه‌های مترو. در حال حاضر این نقاط بصورت لکه‌های پراکنده در سطح شهر قرار گرفته‌اند و به آنها چندان توجهی نمی‌شود، در حالی که آنقدر از پتانسیل جمعیت و حضور بهره‌مندند که با ترکیب با فضاهای

نادری، عزت الله - سیف نراقی، مریم: احساس و ادراک از دیدگاه روانشناسی، تهران، نشر کوکب، ۱۳۶۷.

نامی، غلامحسین: مبانی هنرهای تجسمی (ارتباطات بصری)، تهران، انتشارات توس، ۱۳۸۵.

ایتن، جوهانس: کتاب رنگ، ترجمه محمد حسین حلیمی، تهران، انتشارات چاپخانه وزارت ارشاد اسلامی، ۱۳۶۵.

بورک فلدمن، ادموند: تنوع تجارب تجسمی، ترجمه و نگارش پرویز مرزبان، انتشارات سروش، ۱۳۷۸.

دی، جاناتان - تایلور، لسی: روانشناسی رنگ (رنگ درمانی)، ترجمه مهدی گنجی، تهران، نشر ساوالان، ۱۳۸۵.

فن مایس، پی پر: عناصر معماری از صورت تا مکان، ترجمه فرزین فردانش، تهران، مرکز چاپ و انتشارات شهید بهشتی، ۱۳۸۴.

بدار، لوک - دزیل، ژوزه - لامارک، لوک: روانشناسی اجتماعی، ترجمه حمزه گنجی، تهران، انتشارات ساوالان، ۱۳۸۴.

ورنون، ام دی: روانشناسی احساس و ادراک، ترجمه علی پور مقدس، اصفهان، انتشارات مشعل، ۱۳۶۷.

عمومی امروز چندان اهمیت ندارد. می‌دانیم که عمده ساخت و ساز در دست بخش خصوصی است ولی توجه بخش خصوصی به درون بنا به مراتب بالاتر از بیرون آن است. کسی به لذت بردن عابرین از منظر ساختمان توجهی ندارد. ارزش فوق العاده زمین اجازه نمی‌دهد که نماهای ساختمانها از صفحه به حجم حرکت کرده و شاهد پر و خالی و ترکیب بندیهای زیبا باشیم. از سوی دیگر نابودی فضای سبز و طبیعت شهرها و حومه آنها در جهت تبدیل آن به ساختمان و مصنوعات دیگر و همچنین پارامتر ماشین با آلودگی‌های مربوطه همگی دست به دست هم می‌دهند تا شهری رنگین را به حالت خاکستری و دود زده با فضای سبز محدود، تبدیل کند که حتی از لذت دیدن آسمان آبی نیز محروم است.

Mamet, D. "Warm and Cold ", Grove Pr, 1989.
 White, A.W. "The Elements of Design: Space, Unity, Page Architecture, and Type", Allworth Press, 2002. .
 Evans, P. "Forms, Folds, and Sizes", Rockport Publishers, 2004.
 Eiseman, L. "Color: Messages & Meanings", Hand Books Press, 2006.
 Eiseman, L. "More Alive With Color: Personal Colors - Personal Style", Capital Books, 2005.
 Carter, D.E. "The Big Book of Color in Design", Collins Design, 2004.

the warm and the cold:
 1995<<http://www.poemhunter.com/poem/the-warm-and-the-cold/>>.
 The Warm Cold Call:
 2007<<http://activerain.com/blogsview/97079/The-Warm-Cold-Call>>.
 Warm/cold process:
 2007<http://goliath.ecnext.com/coms2/gi_0199-6000391/Dynamic-lot-sizing-problem-for.html>.
 Color theory and color matching:
 2002<<http://www.webwhirlers.com/colors/combining.asp>>.
 "Rational Color Circle" by Faber Birren:
 1981<<http://www.colorsyste.com/projekte/engl/42bire.htm>>.
 The Meaning of Color:
 2006<http://desktoppub.about.com/od/choosingcolors/p/color_meanings.htm>.

نکته دیگر در این مقوله مسئله شب و روز است. شب ماهیتی کاملا متفاوت از روز برای منظر شهری فراهم می‌آورد. از طرفی فعالیتهای روزانه (مثل ادارات) با تعطیل شدن خود به مکانهای سرد و تاریک تبدیل می‌گردند و از طرفی دیگر برخی از مکانها به واسطه نورپردازی به چندین برابر جذابیت روز خود تغییر می‌یابند. بنا بر این برای رسیدن به تعادل باید به نحوه ترکیب کاربریها دقت کافی مبذول داشت. ■

منابع و کتاب شناسی:

آیت الهی، حبیب الله: مبانی نظری هنرهای تجسمی، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۷۷.

حلیمی، محمد حسین: اصول و مبانی هنرهای تجسمی (زبان، بیان، تمرین)، تهران، انتشارات احیاء کتاب، ۱۳۸۴.

خداپناهی، محمد کریم: انگیزش و هیجان، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۷۹.

کارکیا، فرزانه: رنگ‌نو آوری بهره‌وری، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۵.

کرامتی، محسن: فرهنگ اصطلاحات و واژگان هنرهای تجسمی، تهران، نشر چکامه، ۱۳۸۰.

مرزبان، پرویز - معروف، حبیب: فرهنگ مصور هنرهای تجسمی، تهران، انتشارات سروش، ۱۳۷۷.